

Z. ZINKEVIČIUS

SIRVYDAS AR ŠIRVYDAS?

Pastaruoju metu šis žymus senosios lietuvių raštijos kūrėjas dvejopai vadinamas ne tik plačiajai visuomenei skirtuose straipsniuose ir knygoje, bet taip pat mokslinėje literatūroje. Tai aiškiai nenormalu. Baltistams irgi negali nerūpėti, kaip turi būti vadinamas pirmasis lietuvių filologas, parašęs pirmąjį originalų lietuvių raštijos veikalą ir pirmąjį tos kalbos žodyną. Pagaliau šis klausimas turi ir tam tikrą teorinę reikšmę. Jis įeina į mūsų onomastikos problematiką. Taigi, be abejonės, labai svarbu nustatyti, kuri iš šių dviejų formų – *Sirvydas* ar *Širvydas* – yra lingvistikos požiūriu taisyklinga ir vartotina. Šią problemą reikia pagaliau iki galo išsiaiškinti.

Pradėkime nuo paties autoriaus ir jo amžininkų liudijimo. „Punktų sakymų“ pirmosios dalies, pasirodžiusios dar autoriui esant gyvam (1629 m.), lenkiškame tituliname lape įrašyta: *Przez Księdzá Konstantego Szyrwida ... wydáne*. Iš esmės tas pat pakartota ir po autoriaus mirties išleistos (1644 m.) antrosios dalies lenkiškame tituliname lape: *Przez W. X. Constantego Szyrwida ... nápisáne*. Trikalbio žodyno 1642 m. leidimo lotyniškame tituliname lape (ankstesnių leidimų neišliko) rašoma: *avctore Constantino Szyrwid*. Taigi išlikusiuose spausdintuose darbuose įrašyta pavardė su Š-.

Pats anksčiausias dokumentas, kuriame fiksuojama mums rūpimo autoriaus pavardė, yra Rygos jėzuitų katalogo 1599 m. rugpjūčio mėnesio įrašas apie stojimą į jėzuitų naujokyną. Čia rašoma taip: *Constantinus Syrwid, lithuanus*¹. Taigi seniausiame dokumente, rašytame autoriui esant dar tik 19 metų (tai aišku iš to paties dokumento), yra pavardės forma su S-.

Toliau iš Lietuvoje esamų dokumentų chronologiškai eina įrašai apie egzaminų laikymą jėzuitų Lietuvos provincijos egzaminų registracijos knygoje². Čia įrašyta (skaičius ir raidė po pavardės rodo rankraščio lapą³):

¹ Cituojama iš Specht F. Szyrwids Punktay sakimu (Punktų kazań)... – Göttingen, 1929, p. 7* (6 išnaša). Originalas Romoje.

² Vilniaus universiteto biblioteka, rankraščių skyrius, sign. 13 – 35. Šiuos įrašus pirmasis aptiko ir paskelbė Chr. S. Stangas, žr. APh III 40–41 (tik jis vietoj originalo *Siruid* kažkodėl pateikė *Sirwid*). Vėliau juos nurodė A. Piročkinas „Mūsų kalboje“, 1979, Nr. 3, p. 64 (ne visus).

³ Lapai sunumeruoti pieštuku vėliau. Knyga turi ir kitą (pirmąją?) numeraciją, su šia nesutinkančią. Tą senesnę numeraciją nurodė Stangas minėtoje publikacijoje, tik jis suklydo pažymėdamas 1604 m. liepos 23 d. įrašą (vietoj jo *I6A* turi būti *I6B* = pagal naujesnę numeraciją *I1b*). Šiame straipsnyje nurodoma naujesnė numeracija.

1604 m. liepos 23 d.: *Constantin9 Szirwid* 11b;

1610 m. liepos 18 d.: *Constantinus Siruid* 57b;

Tas pats įrašas pakartotas 68b lape: *Constantinus Siruid*;

1612 m. rugpjūčio mėn.: *Constantinus Sirwit* 92a.

Pažymėtina, kad 1604 m. liepos 23 d. įrašas, kur jau fiksuojama forma su Š-, yra pažyma apie logikos egzamino laikymą Pultuske (Lenkijoje!), bet ne Vilniuje.

Labai svarbus mūsų reikalui dokumentas – jėzuitų Lietuvos provincijos katalogai. Jie buvo sudarinėjami kasmet arba kas treji metai. Tai visų jėzuitų provincijos įstaigų darbuotojų sąrašai su siauresniu (kasmetiniuose kataloguose) arba platesniu (trimečiuose) kiekvieno asmens, jo einamų pareigų ir kitko aptarimu. Deja, tų katalogų Vilniuje nėra, jie išliko Romoje, todėl čia negali būti pateiktos jų ištraukos. Tačiau jie jau yra tyrinėti. P. Rabikausko paskebtais duomenimis⁴, iš kataloguose esamo 31 mums rūpimo asmens įrašymo net 18 turi formą su S- ir 13 su Sz-. Iš viso įrašyti tokie variantai: *Sirwid* (4 kartus), *Sirvid* (4), *Sirwidt* (3), *Syrwid* (2), *Syrvid* (1), *Syrwidt* (1), *Syrvit* (2), *Serwidt* (1) ir *Szirwid* (1), *Szyrwid* (6), *Szyrvid* (1), *Szyrwit* (1), *Szyrwith* (1), *Szervid* (2) ir *Szervit* (1).

Mums ypač svarbus paties pavardės turėtojo ranka 1617 m. gruodžio mėn. 17 d. įrašytas iškilmingas įžadas, kuriame įskaitomai ir aiškiai pasirašyta: *Constantinus Syrwid manu propria*⁵. Įžadai anuomet buvo labai reikšmingas įvykis jėzuitų gyvenime. Juos darydavo net po kelis kartus. Reikšmingiausi – paskutiniai būdavo daromi po maždaug 17 metų gyvenimo vienuolyne. Jie būdavo paprasti arba iškilmingi – tai priklausydavo nuo jėzuitų vyriausios vadovybės nutarimo. Sirvydas darė iškilmingus įžadus Vilniaus šv. Jono bažnyčioje. Čia dalyvavo pats Lietuvos jėzuitų provincijolas Simonas Miklevičius. Momento rimtumas ir atsakingumas neleidžia abejoti įrašytos pavardės su S- autentiškumu. Pagaliau rašė ne koks klierikėlis, bet jau suaugęs žmogus, turėdamas 37 metus.

Iš visų čia suminėtų dokumentų matyti, kad lenkiškame kontekste (toks tėra tik „Punktų sakymų“ abiejų dalių tituliniuose puslapiuose) Sirvydo pavardė rašoma su Sz-, o lotyniškame kontekste vartojamos formos: su S- ir Sz-. Pirmoji forma vyrauja, ir tik ją yra įrašęs pats autorius.

Otremskis dar prieš dešimtmetį yra sukėlęs abejonę, ar galima pasitikėti lotyniškais įrašais su S-. Pagal jį⁶, lotyniškame kontekste buvę rašoma S-, o ne Sz- todėl, kad lotynų kalba neturinti raidžių junginio sz. Bet Otremskis čia visai neteisus, nes sprendė aprioriškai, neištyręs pavardžių rašymo tvarkos ano meto lotyniš-

⁴ Aidai, 1962, Nr. 4, p. 147–148.

⁵ Originalo fotokopija paskelbta Lietuvių enciklopedijoje, t. 27, p. 507.

⁶ Otrębski J. Širvydas oder Sirvydas? – Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge. Bd. 5, Heft 3. Heidelberg, 1970, S. 303.

kuose jėzuitų dokumentuose. Pakanka pavartyti pačius dokumentus, ir įsitikinsime, kad jėzuitai lotyniškai rašydavo tik asmens krikšto vardą, o pavardę (arba ją atstojantį dar nepaveldimą prievardį) įrašydavo taip, kaip būdavo rašoma asmens nacionaline kalba: palikdavo ne tik rašybos manieras, bet ir diakritinius ženklelius, kurių lotynų abėcėlėje nebuvo. Antai minėtoje egzaminų registracijos knygoje parašyta: *Valerianus Szczechowski* 16b, *Joannes Białyszewski* 40a, *Augustinus Orzechowski* 16b, *Matthias Kośiewicz* 17a, *Andreas Dębski* 17a, *Joannes Przeździecki* 17a, *Christophorus Wenślawowicz* 22b, (vokiečiai) *Georgius Grünenbergk* 24a, *Joannes Schlichtenbergk* 24a, *Joannes Kühn* 26b, *Gregorius Schönhoff* 120a ir t. t. Lietuvių pavardės (resp. prievardžiai) būdavo rašomos ta forma ir rašyba, kuri anuomet Lietuvoje buvo oficialiai vartojama, taigi iš esmės lenkiškai, pvz., (tame pačiame rankraštyje) *Valentinus Skowid* 6b (= *Skovydas*), *Adamus Vwoyn* 6b (= *Uvainis*), *Daniel Butwill* 8b (= *Butvilas*), *Joannes Rogoyß* 24a (= *Ragaišis*), *Sigismundus Lauxmin* 31b (= *Liauksminas*), *Andreas Rudomina* 47a (= *Rudamina*), *Stanislaus Woina* 58b (= *Vaina*), *Georgius Giedroć* 80a (= *Giedraitis*), *Paulus Ginuoyna* 106b (= *Ginvaina*), *Albertus Koyalowicz* 43a (= *Kojelavičius*), *Joannes Radżiminowicz* 9b (= *Radiminavičius*). Iš čia išvada: rašymo *Sirwid* arba *Syrwid* jokiu būdu negalima laikyti lotyninimo padaru.

Dar neįtikėtinis J. Otremskio tvirtinimas⁷, kad formos *Syrwid* tariamą kilmę iš *Szyrwid* esą rodanti raidė *y* vietoj laukiamos *i*. Bet pavartę ano meto Lietuvoje rašytus dokumentus, įsitikiname, jog *i* ir *y* raidės juose perdėm painiojamos. Iliustracijai pateikiame keletą (jų yra daug) dvejopų to paties asmenvardžio parašymų šv. Jono bažnyčios to meto krikšto ir santuokų registracijos knygoje⁸: *Bik* 1612 m. 358 || *Byk* 1615 m. 64, *Cigan* 1614 m. 129 || *Cygan* 1616 m. 15, *P(an) Digon* 1611 m. 46 || *Pan Dygon* 1615 m. 459, *Kiskelis* 1613 m. 753 || *Kyskielis* 1615 m. 489 (= *Kiškelis*), *Lilaytis* 2437 || *Lylaytis* 2613, *Lizja* 2513 || *Lyzia* 1613 m. 332, *Ridik* 1674 || *Rydik* 742, *Rimowicz* 1614 m. 577 || *Rymowycz* 1615 m. 1229, *Bitela* 1615 m. 900 || g. sg. *Bytely* 1611 m. 262. Panašių dvejopumų yra ir anksčiau cituotuose dokumentuose. Be kita ko, jiems atsirasti sąlygas sudarė pati ano meto Vilniaus miesto lenkų kalba („polszczyzna litewska“), dėl lietuviško substrato prastai skyrusi lenkų balsius *i* ir *y*. Taigi rašymas *Syr-* (taip parašyta dvigubai rečiau) vietoj įprastinio *Sir-* visai nesuponuoja skirtingos tarties.

Kodėl gi mūsų autoriaus pavardė buvo rašoma dvejopai: su *S-* ir *Sz-*?

Pirmiausia tam tikrą *s* ir *sz* painiojimą pastebime ir kitų pavardžių rašyme ano meto dokumentuose, pvz., (egzaminų registracijos knygoje) *Protasiewicz* 95a || *Protaszewic*

⁷ Ten pat, p. 303.

⁸ Lietuvos TSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, fondas 604, apr. 10, b. 1 ir apr. 19, b. 94. Prie pavyzdžių iš krikšto knygos nurodomi metai ir eilės numeris, o prie pavyzdžių iš santuokų knygos – tik eilės numeris, nes joje įrašų numeracija ištisinė.

16a (tas pats asmuo), *Paskiewicz* 114a 'Paškevičius', (krikšto ir santuokų knygoje) *Swil* 1228 || *Szwil* 1914, *Kusnialis* 1616 m. 208 || *Kusznielis* 1613 m. 344 'Kašnelis' (su *a* > rytų aukštaičių *u*), *Subać* 2394 || *Szubać* 2089, g. sg. *Debesaycia* 1613 m. 688 || *Debesziewicz* 1915 (tas pats asmuo!), *Helena* ž *Duszat* 405 'Elena iš Dusetų', *Kiszkelis* 2488 || *Kiskelis* 1390, *Mesżka* 1518 || *Meska* 1834, *Raysżis* 600 || *Rayfis* 1012, *Sżukis* 111 || *Sukis* 269.

Tokiam rašymui prielaidą sudarė nenusistovėjusi lenkų rašyba. Tam tikras *s||sz* painiojimas ilgą laiką lenkams buvo būdingas⁹. Lietuvoje to painiojimo buvo ypač daug. Krikšto ir santuokų metrikuose su juo susiduriame kiekviename žingsnyje: čia *s||sz* yra net krikštavardžiuose (pvz., *Wasil* > *Waszil*...), dažnas lenkų kalbos bendriniuose žodžiuose, pvz., *piszarż kapitulny* 1117 'kapitulos raštininkas', *lesżnik f Ponar* 1451 'miškininkas iš Panerių', *mieska za Wilenską Bramą* 1007 'gyvena už Vilniaus vartų'. Tačiau labiausiai painiojama lietuviškuose asmenvardžiuose. Net lietuvių galūnės *-as*, *-is*, *-ys* neretai rašomos *-asz*, *-isz*, pvz., *Girniunasż* 2273, *Rauklenasż* 1566, *Grubisż* 980 || *Grubis* 2310 (tas pats asmuo), *Pienisż* 1533, *Tribernisż* 622 || *Tribernis* 311 ir t. t.

Greičiausiai dėl tokio nevienodumo buvo kaltas ne vien rašybos svyravimas. Matyt, tam tikrais atvejais, pirmiausia lietuviškuose asmenvardžiuose, svyravo ir rašiusių lenkų ar sulenkėjusių asmenų tartis. Lenkai sunkiai skyrė lietuvių kalbos priebalsį *ś* (ypač minkštąjį) nuo *s*, abiem atvejais girdėjo savąjį *ś*, kurį grafiškai žymėjo labai nenuosekliai: dažniausiai rašė *s* arba *sz*.

Ir kitų tautų vardus su *Si-* lenkai polonizuodami yra išvertę *Szy-* (per *śi-*), pvz., lot. *Simon* → 1. *Szymon*. Kaip taikliai nurodė V. Sirtautas¹⁰, susidarė savotiška proporcija – nelenkų *s* : lenkų *sz*, išplitusi ir kai kuriose kitose pozicijose, plg. *Decius* : *Decjusz*, *Orpheus* : *Orfeusz*, *Iovis* (gen.) : *Jowisz* ir kt. Lietuvių asmenvardžiuose (pavardėse), patekusiųose į lenkų kalbą, toks virtimas visai įprastas, pvz., *Giejsztowt* : *Geįstautas*, *Giejsztor* : *Geįstaras*, *Gasztowt* : *Góstautas*, *Kęszort* : *Kęstartas*, *Żasztowt* : *Žóstautas*. K. Būgos nuomone, čia visur lietuvių *s* (virtęs lenkų *sz*) yra anksčiau buvęs minkštasis priebalsis¹¹.

Savo kalbos žodžių, prasidedančių *sir-*, lenkai neturi. Jau vien todėl asmenvardis *Sirvydas* jiems nebuvo lengvas tarti. Pagal nurodytą proporciją (nelenkų *s* = lenkų *sz*) atsirado lenkiškas *Sirvydo* pavardės variantas *Szyrwid* (su *y*, kadangi priebalsis *ś* lenkų kalboje gali būti tik kietas).

Paties *Sirvydo* raštuose raidės *s* ir *sz* skiriamos palyginti gerai. Tačiau vienas kitas jų painiojimo pavyzdys (daugiausia lenkiškuose, mažiau lietuviškuose žodžiuose)

⁹ Лер-Сплавинский Т. Польский язык. — М., 1954, с. 118, 120—122, 156.

¹⁰ Mūsų kalba, 1979, Nr. 3, p. 61.

¹¹ Būga K. Rinktiniai raštai. — V., 1958, t. 1, p. 265.

vis dėlto pasitaiko, pvz.¹², *Apostol* I 43₂₁ || *Apostol* I 38₂₉, *na puſczy* I 41₂₈ || *na puſ-
czy* I 41₁₀, *Konfiſkować* 316, *ſiſtę* 34 ‘ſiſtu’, *Suraſaſ* 179 ‘saraſas’, *mayſtas* 24 ‘maiſ-
tas’. Tokių pavyzdžių, ypač *sz* rašymo vietoj *s*, visai nedaug, ir jie gali būti paaiškinti
paprastu apsirikimu. Taigi pavardę su Š- bus ėmę pirmiausia rašyti ir tarti kiti
asmenys, bet ne pats Sirvydas.

Konstantinas Jablonskis dar prieš pusšimtį metų rado senuosiuose aktuose ba-
jorų Sirvydų (ne Širvydų!) giminę ano meto Ukmergės apskrityje, netoli Anykščių.
Jo nuomone, iš tos giminės ir buvo kilęs Konstantinas Sirvydas. Apie tai K. Jab-
lonskis paskelbė dar 1933 m. Jis rašė: „Konstantinas Sirvydas (ne Širvydas, kaip
paprastai sakoma) turėjo būti kilęs iš bajorų Sirvydų – jo tėviškės dvareliai turėjo
būti Dabužiuose ir Griežionyse, netoli Anykščių“¹³. Šiai K. Jablonskio išvadai pri-
tarė mūsų senosios raštijos ir kultūros tyrinėtojas bibliografas Vaclovas Biržiška¹⁴.
Taigi ne kalbininkai, bet istorikas ir bibliografas pirmieji ėmė tvirtinti, jog tikroji
mūsų autoriaus pavardė esanti Sirvydas, o ne Širvydas.

Šių eilučių autoriaus prieš dešimtį metų atlikta dialektologinė „Punktų sakymų“
kalbos analizė tokiam Sirvydo kildinimui neprieštarauja, net tam tikru mastu jį
paremia¹⁵.

Ukmergės apskrities teismo aktų knygoje¹⁶, kuria rėmėsi K. Jablonskis ir V. Bir-
žiška, vėliau dar J. Balčikonis¹⁷, daug kartų 1596 m. minimi bajorai Jonas, Valenti-
nas ir Vaitiekus Jonaičiai (Jonavičiai, t. y. Jono sūnūs) Sirvydai. Visi trys tyrinėtojai
Joną Jonaitį Sirvydą yra linkę laikyti Konstantino Sirvydo tėvu ar seneliu¹⁸. Ak-
tuose pavartotos taip užrašytos mums rūpimos pavardės formos: *Сурвид* 14, 158, 269,
298, 356, 370, 459 (2x), *Сурвидъ* 18, 298, 437, 457, 459, *Sirwid* 356, 358, 451, *Syrwid*
158, 317, g. sg. *Сурвида* 17, 154, 278, 295 (2x), 437 (2x), 457 (2x), 458, 459 (2x), d. sg.

¹² Prie pavyzdžių iš „Punktų sakymų“ nurodomas puslapis ir eilutė, o imtų iš trikalbio žodyno
(1642 m.) – tik puslapis.

¹³ APh IV 87.

¹⁴ Aleksandrynas I 244.

¹⁵ Zinkevičius Z. Dėl K. Sirvydo „Punktų sakymų“ genezės ir kalbos. – Baltistica, 1971, t. 7(2), p. 164–165.

¹⁶ Ji paskelbta leidinyje „Акты, издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних
актов“, т. XXXII, Вильна, 1907. Skaičiai prie toliau pateikiamų duomenų rodo šio leidinio
puslapius.

¹⁷ Balčikonis J. Širvydas ar Sirvydas. – Kalbotyra, 1965, t. 11, p. 144.

¹⁸ Lietuvos metrikos 1430.IV.13 dokumente taip pat minimas Sirvydas, atrodo, Eišiškių apy-
linkėse: Орвьиду а Сирвиду чотыри човеки (Литовская метрика отдел первый. Часть
первая: книги записи. Том первый. – С-Петербург, 1910, с. 73). Sunku pasakyti, ar šis
Sirvydas turi ką bendra su daugiau negu pusantro šimto metų vėliau į dokumentus patekusia Anykš-
čių krašto Sirvydų gimine. Tą patį reikia pasakyti ir dėl 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašo mi-
nimo Jančiko Sirvidovičiaus (t. y. Sirvydo sūnaus), stačiusio į kariuomenę vieną arklių iš Beržėnų
valsčiaus.

Сирвиду 292, 295 (2x), 298, 302, 456, 457 (3x), i. sg. *Сирвидомъ* 144. Tik vieną kartą parašyta su Sz-: g. sg. *Iana Szerwida* 480. Bet čia neabejotina klaida. Tai buvo aišku net patiems rinkinio leidėjams, kurie knygos gale rusiškoje rodyklėje tą *Szerwid* pataisė į *Сервид*. Formos su S- autentiškumą sustiprina tokie teksto formulavimai, kaip *своей властною рукою подписал Валенты Сирвид* 459, *Jan Syrwid reką swą* 158 ir pan.

Manoma, kad pirmieji lietuviai jėzuitai buvo kilę iš Vilniaus ir jo apylinkių. Tačiau žinome, kad po 1580 m. į jėzuitų ordiną yra įstojęs ir vienas kitas jaunuolis iš provincijos: Ukmergės, Kėdainių. Lietuvis jėzuitas Jokūbas Laviškis 1593 m. ir 1594 m. važinėjo su misijomis po Lietuvą¹⁹. Greičiausiai jis, keliaudamas po Ukmergės apskritį, ir bus aptikęs Griežionėliuose ar Latavėnuose (prie Dabužių, netoli Anykščių) gabų jaunuolį – minėto bajoro Jono Jonaičio Sirvydo sūnų (anūką?) Konstantiną, kurį parsivežė į Vilnių. Atlikdami misijas, jėzuitai anuomet specialiai ieškodavo provincijoje gabesnių jaunikaičių, tinkančių eiti mokslus.

Aplinka, į kurią pateko jaunasis Konstantinas, buvo svetima, nelietuviška. Lietuvos provincijos jėzuitų naujokynas tada buvo Rygoje. Čia jam vadovavo belgas Mikaelis Otonas Bekanus. Nepraėjus nei dviem metams po Sirvydo įstojimo į naujokyną, pradėjo į Livoniją veržtis švedai. Naujokynas evakuojamas. Sirvydas atsidūrė Dorpato (Tartu) kolegijoje, kur jį mokė švedas Laurynas Bojėrus. Netrukus dėl karo teko ir iš čia trauktis. Toliau Sirvydas studijavo Nesvyžiuje (dab. Baltarusijos TSR), kur svarbiausias jo mokytojas buvo vokietis Blauhutas. Vėliau jis tęsė studijas Lenkijoje, Pultusko kolegijoje. Ją baigęs, studijavo Vilniaus akademijoje, daugiausia mokomas jėzuitų ispanų ir lenkų. Baigęs akademiją ir Nesvyžiuje atlikęs vadinamąjį „tercijatą“, metus laiko dirbo Nesvyžiuje kaip lenkų pamokslininkas. Nuo 1613 m. iki mirties gyveno Vilniuje, profesoriavo ir atliko kitas pareigas Vilniaus akademijoje, kuri tada taip pat buvo perdėm nelietuviška. Svetimtaučiams, kurie visą laiką sudarė mūsų pirmojo leksikografo aplinką, nelengva buvo taisyklingai tarti pavardę *Sirvydas*. Ilgainiui, matyt, vis labiau ėmė įsigalėti lenkiškas jos tarties variantas su *Š-*.

Pačiam Sirvydui su lenkų kalba tada tekdavo susidurti kiekvienam žingsnyje. 1617–1618 m. jis gyveno profesų namuose prie šv. Kazimiero bažnyčios, kurioje sakė lenkiškus pamokslus. Šios bažnyčios lenkišku pamokslininku Sirvydas buvo ir vėliau, 1623–1624 m. Didelė lenkų kalbos įtaka Sirvydui matyti ir iš jo „Punktų sakymų“ teksto. Juk čia pasitaiko vietų, kurias kaip reikiant suprasti galime tik perskaitę paralelinį lenkišką tekstą. Taigi ir su lenkiška savo pavardės tartimi jis galėjo būti kiek apsipratęs.

Tačiau kataloguose, siunčiamuose į Romą, vis dėlto vyravo taisyklinga forma su S-. Greičiausiai katalogus sudarinėję asmenys pavardę įrašydavo taip, kaip girdė-

¹⁹ K(onradas) L(erchas). Konstantinas Širvydas. – Mittelstein, 1936 (rankraštis Respublikinėje bibliotekoje Vilniuje, sign. F 47–304), p. 8.

đavo ją tariant tiek patį pavardės turėtoją, tiek ir jo aplinkos žmones. Todėl suprantama, jog kataloguose turėjo atsirasti ir variantas su Š-. Dėl lenkiškos aplinkos ilgainiui akademijos sferose tasai variantas vis labiau įsigalėjo. Jis 1631 m. gegužės mėnesį buvo įrašytas ir į „Lavreae Academicae“²⁰.

Lietuviškoje aplinkoje Sirvydas atsidurdavo tik sakydamas šv. Jono bažnyčioje lietuviškus pamokslus (1610–1611 ir 1613–1623 m., išskyrus 1617–1618 m.). Bet nereikia išleisti iš akių, kad lietuvių kalba tada gyvenime teturėjo trečiaeilę reikšmę, ėjo po lenkų ir lotynų kalbų. Juk net paties Sirvydo „Punktai sakymų“ buvo skiriami ne lietuviams pamokslų klausytojams, bet tiems, kurie tuos pamokslus sakys, taigi ir kitataučiams (tai aiškiai matyti iš pratarinės). Trikalbiame Sirvydo žodyne lietuvių kalba taip pat yra trečioji, eina po lenkų ir lotynų kalbų.

Jau maždaug nuo 1625 m. Sirvydo sveikata buvo pašlijusi. Matyt, kaip tik tuo metu ir vėliau jis daugiausia atsidėjo savo veikalų rašymui. 1629 metais, kada pasirodė „Punktų sakymų“ pirmoji dalis, Sirvydas jau buvo visiškai ligonis, nesikėlė iš lovos. Jo veikalų spausdinimą prižiūrėjo kiti asmenys, daugiausia Jonas Jaknavičius. Taigi abejotina, ar „Punktų sakymų“ ir trikalbio žodyno titulinis lapus surašė pats Sirvydas. Greičiausiai tai padarė kiti asmenys, savo nuožiūra įrašę autoriaus pavardę taip, kaip tada tarė aplinkiniai žmonės, kad ji geriau atitiktų lenkų kalbos dvasią. Lenkinti lietuviškus asmenvardžius tada buvo visuotinai priimta²¹. Juk ir Sirvydo padėjėjas bei darbo tęsėjas Jaknavičius rašėsi tik lenkiškai *Jachnowicz*. Lenkiškai po savo darbais pasirašinėjo net pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas, gyvendamas Rytų Prūsijoje: *Moswid*, *Mosswid* ir pan. Prisiminkime, kaip buvo vadinami bei rašomi Mažvydo pagalbininkai: *Rapolionis* → *Rapailionis* (sulotyninta *Rapagelanus*) iš *Rafailowicz*, Kulvietis → *Kulwieć*, *Kulwiński*, Jomantas → *Jamantowicz* (*Jamantowitz*), Gedkantas → *Giedkont* ir pan. Tokia jau tada buvo mada!

Sirvydo amžininkas jėzuitų istorikas F. Alegambė (1592–1652) savo reikšmingame veikle apie jėzuitų rašytojus²² Sirvydo pavardę rašė taisyklingai su S-: *Constantinus Syrvid* (p. 84, 479, 538, 545 ir kt.). Tai jokių būdu negalima laikyti pavardės lotyninimu, nes Alegambė pavardes rašė taip, kaip tada visi jėzuitai darė, būtent, originalo kalba bei rašyba, pvz., *Iacobus Olszewskij*, *Albertus Rozciszewskij*, *Friedericus Szembeck* (p. 479), vokiečiai *Christianus Mayer*, *Conradus Vetter*, *Elias Graff*,

²⁰ Mokslinių laipsnių registracijos knyga. Rankraštis Vilniaus universiteto bibliotekoje (p. 316: *Constantin Szjrwid*). Pats Sirvydas laipsnio suteikimo ceremonijoje nedalyvavo, nes jau buvo sunkus ligonis ir nebesikėlė iš lovos. Po trijų mėnesių, liepos 23 d., jis mirė.

²¹ Zinkevičius Z. Lietuvių antroponimika. V., 1977, p. 96–117.

²² *Bibliotheca scriptorum Societatis Iesu ... a Philippo Alegambe Bruxellensi ... Antverpiæ... Anno M. DC. XLIII (=1643).*

Guilielmus Pfeffer, Iacobus Hack (p. 471–472), ispanai *Ambrosius de Peñdalofa, Dominicus Lopez, Ioannes Muñoz de Galvez* (p. 473).

Žinoma, kad Alegambė naudojosi neišlikusiu jėzuito Petro Ribadeneiros 1602 (1608?) metų katalogu, taigi šaltiniu, rašytu dar prieš plačiau išgalint sulenkintam Sirvydo pavardės variantui.

Iš Alegambės Sirvydo pavardės formą su *S-* perėmė jo darbo tęsėjas Natanelis Sotvelas, išleidęs jėzuitų istoriją po dviejų dešimtmečių²³.

Pačioje Lietuvoje, kaip sakyta, išgalėjo sulenkintas Sirvydo pavardės variantas su *Š-*. Toks pateko į Lietuvos valstybės istoriko Alberto Vijūko Kojelavičiaus²⁴ ir Lietuvos jėzuitų provincijos istoriko Stanislovo Rostovskio²⁵ raštus. Mat šie rėmėsi ne senųjų dokumentų Romoje duomenimis, bet lenkiška tradicija Vilniuje.

Kiti asmenys, ne Konstantinas Sirvydas, turėję tą pačią pavardę (ar jos išvestinę formą *Sirvỹdis*) Lietuvoje ir toliau buvo rašomi su *S-*. Antai Kauno parapijos su-tuoktuvių metrikų 1662–1689 m. knygoje įregistruotas kažkoks *Syrwid*²⁶, bajorų aktų rinkinyje 1791.X.14 dokumente yra *pan Piotr Syrwid*²⁷, Lietuvos valstiečių ir miestelėnų skundų 1795–1844 m. rinkinyje *Walerjan Syrwidis* ir *Онуфрий Сырвид*²⁸ ir t. t. Į šaltinius pateko ir iš šios pavardės kilęs vietovardis *Sirvydai* (*Сирвиды*)²⁹.

Dabar Lietuvoje pavardė *Sirvydas* (*Sirvỹdis*) vartojama plačiai, o aplenkintas jos variantas *Širvydas* (*Širvydis*) – labai reta. J. Balčikonis³⁰, remdamasis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto pavardžių kartoteka, suskaičiavo 58 šeimas, turinčias pavardę *Sirvydas*, ir 49 šeimas su išvestine *Sirvỹdis*. Taigi pavardės formą su *S-* turi per 100 šeimų. Jos paplitusios bemaž visoje Lietuvoje (žr. schema). Tuo tarpu turinčių pavardės variantą *Širvydas* rastos tik 3 šeimos ir *Širvydis* – 2 šeimos. Tačiau ir jos kelia rimtą įtarimą. Antai žinomas visuomenės veikėjas ir spaudos darbuotojas Juozas Otas Širvydas (1875–1935), kilęs nuo Jūžintų, savo pavardę tikrai yra perdirbęs: 1895 m. rugpjūčio 22 d. caro policijos, sulaikiusios jį Jūžintuose su drau-

²³ Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu ... a Nathanaele Sotvello ... Romae M. DC. LXXVI (= 1676), p. XXII, 157, 806, 826, 852, 934, 944, 945, 968.

²⁴ Miscellanea rerum ad Statum Ecclesiae in Magno Litvaniae Ducatu pertinentium. Collecta ab Alberto Wiivk Koiałowicz ... Vilnae M.DC.L (= 1650).

²⁵ Litvanicarum Societatis Jesu Historiarum provincialium pars prima. Auctore Stanislao Rostowski ... Vilnae MDCCLXIX (= 1768), p. 327, 457, 462.

²⁶ Lebedys J. Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime. – V., 1976, p. 59.

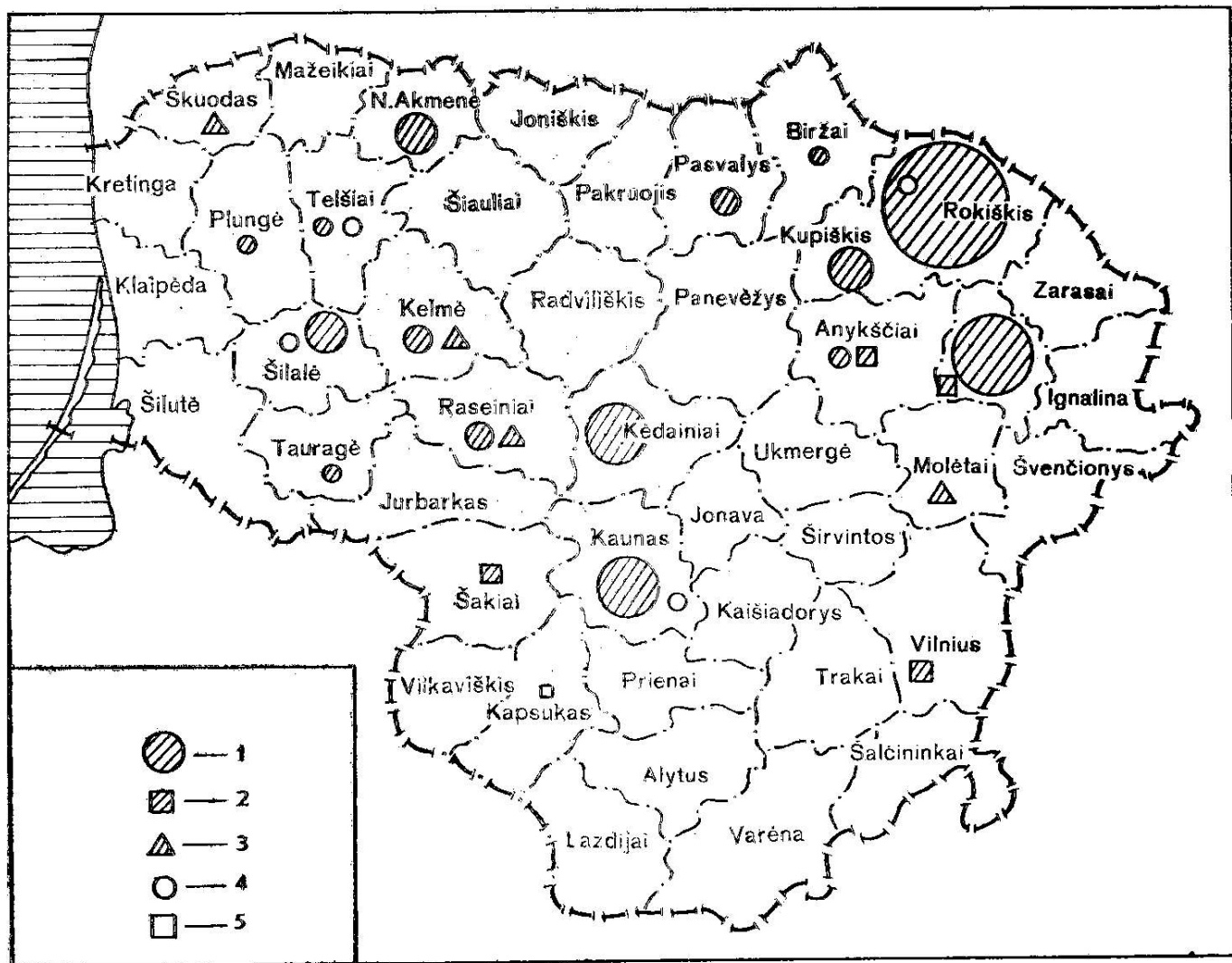
²⁷ Акты, издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов. – Т. XXIV. Акты о боярах. – Вильна, 1897, с. 479.

²⁸ Тяжбы литовских крестьян и жителей местечек с управителями имений. Сборник документов, ч. 3. Жалобы крестьян и жителей местечек Литвы в 1795–1844 г. / Сост. М. Ючас и Р. Ясас. Подготовил к печати М. Ючас. – Вильнюс, 1968, с. 379, 384, 387, 390, 392.

²⁹ Jasas R. Pergamentų katalogas. – V., 1980, p. 338 (1620. VI. 20 dokumento Nr. 844).

³⁰ Kalbotyra, 1965, t. 11, p. 143.

džiamomis lietuviškomis knygomis, protokole dar vadinamas *Иосиф Отон Супевудис*³¹. J. Balčikonis rašo³², kad ir jam esanti žinoma vienos šeimos pavadinimo su Š- istorija. Arti Kupiškio buvęs mokytojas, turėjęs pavardę *Sirvydas*. Taip jis pats save ir kaimynai jį vadinę. Pamatęs raštuose vartojant *Širvydas*, ir jis ėmęs vadintis *Širvydas*, laikydamas tokį vadinimąsi „taisyklingesniu“.

Antroponimų, oikonimų ir hidronimų *Sirvyd-* // *Širvyd-* paplitimo schema:

1 – pavardės *Sirvydas* ir *Sirvydis* (ženklų didumu pavaizduojamas šias pavardes turinčių šeimų skaičius rajone); 2 – gyvenviečių pavadinimai su *Sirvyd-* (ženklų didumas reiškia pavadinimų skaičių); 3 – hidronimai su *Sirvyd-* (tėra po vieną); 4 – pavardės *Sirvydas* ir *Sirvydis* (Kauno rajone – 2, kitur – po vieną); 5 – gyvenviečių pavadinimai su *Sirvyd-* (tėra tik viena Kapsuko rajone)

Turime iš *Sirvydas* kilusių vietovardžių. Tai gyvenviečių pavadinimai: *Sirvydai* – Anykščių, Šakių, Vilniaus rajonuose, *Sirvydai* – Kelmės raj., *Sirvydiškės* – Vil-

³¹ Centrinis valstybinis istorijos archyvas, fondas 446, apr. 2, byla 321, lapas 7. Autorius dėkingas istorikui A. Tylai už šio dokumento nurodymą ir bibliografui V. Žukui, atkreipusiam dėmesį į J. O. Širvydo pavardės metamorfozę.

³² Kalbotyra, t. 11, p. 143.

niaus raj., *Sirvỹdžiai* – Utenos raj., *Sirvỹdiškis* – Anykščių raj. Prie Dabužių (Anykščių raj.) tebėra kaimas *Sirvydai*, galimas dalykas, Konstantino Sirvydo gimtinė. Pažymėtina, kad net sulenkėjusiose vietose (Vilniaus raj.) vietovardžiai išlaikė S-. Su Š- Lietuvoje tėra tik vieni vienai kaimo pavadinimas *Širvydai* Kapsuko rajone, bet ir šis yra naujas, duotas Žemės reformos valdybos apie 1922 metus³³.

Turime ir hidronimų su *Sir-*: *Sirvydas* – Bartuvos kairysis intakas (Mosėdis, Tauzų k.), *Sirvydo upėlis* – Taurupio kairysis intakas (Ariogala, Lenčių k.), *Sirvỹdis* – ežeras Molėtų raj. (Toliejų k.). Su Š- hidronimų nėra.

Sirvydas – tai ne šiaip sau pavardė, bet labai senas lietuvių asmenvardis, paveldėtas iš ikirikščioniškų laikų. Jis priklauso seniausiam indoeuropiečių dvikamienių antroponimų tipui. Tokiu jį laikė ir K. Būga, savo studijose ne kartą juo rėmėsis³⁴. Variantu *Širvydas* jis neoperavo.

Asmenvardis *Sirvydas* sudarytas iš dviejų kamienų: *Sir-* ir *-vyd-*. Abu jie labai seni, gausiai paliudyti lietuvių ir kitų baltų antroponimikoje. Pirmasis dėmuo *Sir-* turimas dar šiuose dvikamieniuose asmenvardžiuose: 1. *Sir-butas* (iš čia pavardė *Sirbut-avičius*), 2. *Sir-daugas* (plg. Lietuvos metrikos tėvavardį *Сирдовкз-овичъ*³⁵), 3. *Sir-gaila*³⁶, 4. *Sir-gaudas* (plg. LDK kariuomenės sąrašų *Сиркзовд-овичъ*³⁷, prūsų asmenvardį *Sir-gaude*³⁸), 5. *Sir-gedas* (dabartinė pavardė – apie 30 šeimų), 6. *Sir-gėla* (plg. upėvardį *Sirgėla* – Žeimenos dešinią intaką, ištekantį iš *Sirgėlio* ežero), 7. *Sir-gilas*³⁹ (plg. senųjų dokumentų asmenvardį *Sir-giel*⁴⁰), 8. *Sir-gintas*⁴¹, 9. *Sir-girdas* (plg. LDK kariuomenės sąrašų *Сиркзурд-овичъ*⁴²), 10. *Sir-jotas* (plg. pavardes *Sirjot-avičius*, *Sirjat-avičius*, *Sirijot-avičius*, *Sirijat-avičius* – apie 20 šeimų, senųjų dokumentų *Siriat*⁴³, *Сирят-овичъ*⁴⁴, vietovę *Сирят-ойни*⁴⁵), 11. *Sir-mantas* (plg. pavardę *Sirmantas*⁴⁶, senųjų dokumentų *Syrmontowna*⁴⁷), 12. *Sir-*

³³ Balčikonis J. Min. str. – Kalbotyra, 1965, t. 11, p. 144.

³⁴ Būga K. Rinkiniai raštai. V., 1958, t. I, p. 137, 205, 259.

³⁵ Kalbotyra, 1971, t. 22(2), p. 45, 46.

³⁶ Gimtoji kalba, 1933, p. 93.

³⁷ Kalbotyra, t. 22(2), p. 45, 46.

³⁸ Trautmann R. Die altpreussischen Personennamen. – Göttingen, 1925, p. 92.

³⁹ Gimtoji kalba, 1933, p. 86, 93.

⁴⁰ Kalbotyra, t. 22(2), p. 45.

⁴¹ Ten pat, t. 11, p. 143.

⁴² Ten pat, t. 22(2), p. 45, 46.

⁴³ Būga K. RR I 238.

⁴⁴ Kalbotyra, t. 22(2), p. 45, 46.

⁴⁵ Būga K. RR I 238.

⁴⁶ Būga K. RR III 582.

⁴⁷ Vilniaus šv. Jono bažnyčios 1671–1685 m. krikšto metrikų knyga. LTSR centr. valstyb. istorijos archyvas, fondas 604, apr. 19, byla 96 (1676 m. Nr. 643).

-*pinas*⁴⁸, 13. *Sir-putas*⁴⁹, 14. *Sir-tautas* (dabartinė pavardė, apie 130 šeimų kartu su variantu *Cirtautas*; dėl *S-* > *C-* plg. *sidābras* > dial. *cidābras*; dar plg. senųjų dokumentų *Syrtowt*⁵⁰, *Cupmoemb*⁵¹, vietovės pavadinimą *Сыпмоемби*⁵²), 15. *Sir-vilas* (dab. pavardė, plg. prūsų *Sirwille*⁵³), 16. *Sir-žadas*⁵⁴. Be šių, galimas dalykas, dar būta *Sir-bilas* ir *Sir-vytas*⁵⁵.

Turime ir vienakamienių asmenvardžių su *Sir-*: 1. *Sirius* (pavardė, 15 šeimų; iš čia *Sir-āvičius*, *Sir-ēvičius*, *Sir-āuskas* – iš viso per 30 šeimų, plg. vietovardį *Sir-iškė*), 2. *Sir-aitis* (plg. dviejų kaimų vardą *Sir-aičiai*), 3. *Sir-ūtis* (pavardė, 78 šeimos; iš čia *Sirut-āvičius* – per 20 šeimų; dar plg. kaimų vardus *Sirūčiai*, *Sirūt-iškis*, *Sirūt-iškės*, *Sirūt-iškiai* ir *Sirut-ėnai*, ežero vardą *Sirūt-iškė*) ir *Sir-ut-aitis* (pavardė), 4. *Sir-(i)ūnas* (pavardė, apie 10 šeimų, iš čia *Sirūn-āvičius* – 5 šeimos; plg. kaimo vardą *Sirūn-iškiai*) ir *Sir-(i)ūn-aitis* (pavardė, 2 šeimos), 5. *Sir-enis* (iš čia pavardė *Siren-āvičius*, plg. prūsų *Sirenes*⁵⁶), 6. *Sir-elis*⁵⁷ ir *Sir-alis* (plg. dabartinę pavardę *Siral-āvičius*), 7. *Sir-eikà* (ir *Sir-ėika*, *Sir-eikis* – pavardės, per 30 šeimų).

Taigi dėmens *Sir-* autentiškumas lietuvių antroponimijoje nekelia jokių abejonių. Tai vienas iš populiariausių dvikamienių asmenvardžių sudedamųjų dėmenų, turimas ir kitų giminingų kalbų senojoje antroponiminėje nomenklatūroje. Jo etimologija dar nėra paaiškėjusi. Paprastai tyrinėtojai jį sieja su lietuvių veiksmažodžiu *ap-sir-ti* ‘apimti, apsupti’, latvių *sirt* ‘daryti grobikiškus karo žygius, nusiaubti; lankyti’⁵⁸. Tos šaknies su kitu balsių kaitos laipsniu atitikmuo yra *(nu)sar-ioti* ‘nusiaubti, valkiotis, plėsti’. Vardyne šalia *Sir-* taip pat turime alternantus *Sar-*, *Ser-*, pvz., upė *Sarià* (yra ir kaimas *Sariai*), ežeras *Sar-aitis*, pavardės *Ser-gautis* (ir *Ser-gaūtis*), *Ser-gedà*, *Ser-maintis*, *Ser-vinas*, *Ser-eikà* (ir *Ser-ėika*, *Ser-eikis*), *Ser-ēvičius*, kaimų vardai *Ser-eikiai*, *Ser-eik-ėliai*, *Ser-eik-óniai*. Galbūt čia priklauso ir *Sur-* (plg.

⁴⁸ Kalbotyra, t. 11, p. 143.

⁴⁹ Gimtoji kalba, 1933, p. 92, 93.

⁵⁰ Būga K. RR I 258.

⁵¹ Kalbotyra, t. 22(2), p. 45, 46.

⁵² Būga K. RR I 259.

⁵³ Trautmann R. Min. veik., p. 92.

⁵⁴ Kalbotyra, t. 11, p. 143.

⁵⁵ Žr. Zinkevičius Z. Lietuvių antroponimika. – V., 1977, p. 194, 202.

⁵⁶ Trautmann R. Min. veik., p. 92.

⁵⁷ 1611 m. krikšto metrikų įrašas, žr. Zinkevičius Z. Lietuvių antroponimika, p. 194.

⁵⁸ Kuzavinis K., Savukynas Br. Lietuvių vardų etimologinis žodynas. – Kn.: Vardai ir žodžiai. V., 1971, p. 137; Sirtautas V. Dėl Sirvydo pavardės. – Mūsų kalba, 1979, Nr. 3, p. 59–60. Neįmanoma sutikti su J. Otremskio prielaida (žr. Min. veik., p. 305–306), kad dėmuo *Sir-* esą galįs būti perdirbtas iš *Šir-* dėl skolinio *sir-ata* ‘našlaitis, našlaitė’ (!). Čia neabejotinai autentiškas dėmuo *Sir-* vedamas iš labai abejotinos kilmės *Šir-*.

kil-ti: kél-ti: kál-nas: kuľ-nas; ger-klē: gur-klỹs), kuri turi asmenvardžiai *Sūr-daugas, Sūr-gaila, Sur-gėla, Sūr-gantas, Sūr-gautas, Sūr-kantas, Sūr-minas, Sūr-putas*⁵⁹.

Visai kas kita variantas *Šir-*. Ar toks yra buvęs senųjų dvikamienių asmenvardžių lietuviškoje nomenklatūroje, ne visai aišku. A. Salys nurodo tris asmenvardžius su šiuo dėmeniu: *Šir-minas, Šir-vilas, Šir-vinas*⁶⁰ (*Šir-vydo* nepateikia!). Tačiau neaišku, iš kur jis juos ėmė. Pavardžių kartotekoje iš šių užfiksuotas tik *Šir-vilas* (tiksliau, *Šir-vila*, 4 šeimos). Dar kartotekoje yra *Šir-gaila* (1 šeima), *Šir-mantas* (užrašyta *Šir-montas*, 3 šeimos). Tačiau visų šių duomenų autentiškumas kelia rimtų abejonų. Alternantų **Šar-*, **Šer-*, **Šur-* dvikamienių asmenvardžių nomenklatūroje visai nėra.

Esant tokiai padėčiai, suprantama, kodėl niekas iš lietuvių kalbininkų net nebandė įrodinėti pavardės *Širvydas* tariamo autentiškumo.

Ar toleruotina sulenkinta, taigi iškraipyta, pirmojo lietuvių leksikografo pavardės forma? Pats klausimo kėlimas kiek absurdiškas. Iškraipymas juk yra tam tikra klaida, o klaidos turi būti atitaisomos.

Neretai teisinamasi, esą pats *Sirvydas* savo pavardę rašęs su *Š-*. Bet matėme, kad tai netiesa. Jis pats savo ranka įrašė autentišką formą su *S-*. Ne vienas mūsų senųjų autorių iš tikrųjų pats yra vartojęs sulenkintą ar suvokietintą savo pavardę, bet mes dabar vis tiek taip jų nevadiname. Juk ir *Mažvydas* pasirašinėjo (dokumentuose ir lietuviškų knygų tituluose lapuose) *Moswid, Mosuid, Mossuids*, amžininkai jo vardą rašė *Mossuidius, Moswidius, Metzswido* (vokiečiai), *Moźwid, Moźwid* (lenkai). Bet mes dabar jį vadiname ne *Mosvidu, Mosvidiju* ar *Možvydu*, kaip galėtume daryti sekdami tais rašymais, bet taisyklinga lietuviška forma *Māžvydas*⁶¹. *Bretkūnas* pasirašinėjo ne tik lietuviškai *Bretkun(a)s*, bet ir vokiškai bei lotyniškai *Bretke, Bretkius, Bretchius*, tačiau mes vartojame tik lietuvišką formą *Bretkūnas*. Poškos nevadiname *Paškevičium, Baranausko — Baranovskiū, Valančiaus — Volončevskiū, Daukanto — Dovkontu, A. ir J. Juškų — Juškevičiais*, nors jie patys taip lenkiškai rašėsi ir jų dokumentuose taip įrašyta. Lenkinti pavardes seniau buvo mada, bet tai nereiškia, kad mes dabar turime tas sulenkintas formas vartoti.

Kiti *Širvydo* šalininkai nori remtis tradicija, einančia iš paties *Sirvydo* spausdintų raštų. Bet tuose raštuose juk įrašyta sulenkinta forma. Kodėl svetimos tradicijos principą norime taikyti tik vienam *Sirvydui*? Jeigu šitaip būtų samprotavę mūsų tėvai prieš pusšimtį ir daugiau metų, tai šiandien sakytume ne *Māžvydas, Donelāitis, Kuršaitis, Póška, Valaňčius, Juškà*, bet *Mosvydas* (ar panašiai), *Donelicijus, Kuršatas, Paškevičius, Valančiauskas* (ar net *Volončevskis*), *Juškevičius* ir pan. Daugiau negu pusės tūkstančio metų tradiciją istorinėje literatūroje ir šiaip raštuose turėjo svetimųjų perdirbtos lietuvių didžiųjų kunigaikščių vardų formos. Pagal tą

⁵⁹ Gimtoji kalba, 1933, p. 93.

⁶⁰ Ten pat, p. 94.

⁶¹ Šią formą jis ir pats yra paslėpęs antrajame akrostiche: *MASZWJDAS* (Mž. 133₁₈ – 137₇).

raštų formas *Olgierd*, *Kejstut(t)*, *Mendog*, *Giedymin*, *Witold* dabar juk nesakome *Olgierdas*, *Keistutas*, *Mendogas*, *Giedyminas*, *Vitoldas*, bet vartojame K. Būgos ir kitų rekonstruotas autentiškas lietuviškas formas *Algirdas*, *Kęstūtis*, *Mindaugas*, *Gediminas*, *Vytautas*. Šiandien ir *Sirvydo* problemos nebūtų, jeigu mūsų tėvams būtų buvę (kaip mums dabar) žinoma, jog forma *Širvydas* yra iškraipyta, sulenkinta.

Dar tenka nugirsti sakant, jog esą per vėlai suskasta taisyti klaidingą pirmojo leksikografo pavardę. Bet anaipol! Ši klaida pastebėta jau bemaž prieš pusšimtį metų (K. Jablonskio 1933 m.). Iš K. Būgos raštų matyti, kad jam 1911 m. jau buvo aišku, jog *Sirvydas* yra autentiška forma. Deja, neištirus senųjų dokumentų (daugiausia jų Romoje) ir nesukaupus pakankamai vardyno duomenų, anuomet nesiryžta to klausimo drąsiau kelti. Tačiau lingvistinėje literatūroje forma *Sirvydas* buvo vartojama jau prieš karą, ir ne tik lietuvių, bet taip pat žymių užsienio mokslininkų, pavyzdžiui, vokiečių kalbininko Viktoro Falkenhano⁶².

Kai kurių kitų senųjų autorių pavardes – suvokietintas arba sulenkintas – suskatome atlietuvinti dar vėliau. Antai vietoj *Milkė* (vok. *Mielcke*) tik visai neseniai ėmėme rašyti *Milkus* (beje, ši forma nėra taip aiški, kaip *Sirvydas*, nes galėjo būti ir *Mielkus*). Prisiminkime dar Ruigį (*Rugys*, *Ruigas*...), Bogušą (*Bohušas*, *Bauža*...) – šių žmonių lietuviška pavardės forma dar ir dabar nėra pakankamai tikra.

Taisyklingai lietuviškai vadinti senosios mūsų raštijos vieną iš didžiųjų kūrėjų svarbu ne vien praktikos, bet ir mokslo požiūriu. Juk asmenvardis *Sirvydas*, priklausydamas senajam baltų antroponimijos sluoksniui, yra reikšmingas duomuo indoeuropiečių antroponiminės sistemos rekonstrukcijai. Netaisyklinga forma su Š- klaidins nelituanistus onomastikos specialistus. Suslavintas ir suvokietintas lietuvių vardynas praeityje yra daręs mokslininkams daug nemalonumų. Prisiminkime kad ir akademiko Šachmatovo nesėkmę, kai jis sukūrė teoriją apie keltus Pabaltijyje, remdamasis svetimųjų iškraipytais lietuvių vietų vardais. Tik Būgai pateikus autentiškas tų vardų formas, Šachmatovas buvo priverstas savo teorijos atsisakyti.

Taisyklinga forma *Sirvydas*⁶³ dabar jau tapo gana populiari. Ją vartoja daugumas lituanistų ir baltistų tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Sulenkintoji forma *Širvydas* išnyko iš vidurinių ir aukštųjų mokyklų vadovėlių. Ji dar pasitaiko tik kai kurių istorikų ir literatų, retai kalbininkų, darbuose. Apmaudu, kad ji liko 1979 m. pasirodžiusiame puošniame trikalbio žodyno leidime – kad ir su prieštaringa motyvacija:

⁶² Falkenhahn V. Johannes Bretke und seine Helfer. – Königsberg und Berlin, 1941 (*Sirvyd*, žr. knygos rodyklėje nurodytus puslapius).

⁶³ Suprantama, bibliografinėse nuorodose ir toliau rašysime *Pvinky kazań ... przez księdza Konstantego Szyrwida...*, kaip rašome, pvz., *Giefme S. Ambraßeijaus ... per M. Moffuida*.

„Pagal tradiciją, einančią iš paties Širvydo lenkiško pavardės rašymo...“⁶⁴. Būtų gera, kad pirmojo lietuvių leksikologo 400-ųjų gimimo metinių proga⁶⁵ išnyktų nereikalingas pavardės dvejojimas, įsigalėtų taisyklinga forma *Sirvydas*.

SIRVYDAS OR ŠIRVYDAS?

Summary

The surname of one of the most noted creators of old Lithuanian writing and the first Lithuanian lexicographer is used in Lithuanian in two variants – *Sirvydas* and *Širvydas*. By referring to the data of archives and the data of present-day personal names the author arrives at the conclusion that the true name of the scholar is *Sirvydas*, while *Širvydas* is the polonized version of the former. Therefore one should use the authentic form of the surname, viz. *Sirvydas*.

⁶⁴ Pirmasis lietuvių kalbos žodynas. – V., 1979, p. 13, išnaša 1.

⁶⁵ K. Sirvydas gimė tarp 1579 ir 1581 m., greičiausiai 1580 metais.